

KAMILA BARANIECKA-OLSZEWSKA

Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa

Recenzja Petr Wohlmuth, red., *Vojáci věčné války. Militární reenactment v českých zemích mezi historickou rekonstrukcí a nevyřízenými úcty dějin* [pol. Żołnierze wiecznej wojny. Odtwórstwo militarne na ziemiach czeskich między rekonstrukcją historyczną a niedomkniętymi sprawami przeszłości], Praha: Karolinum, 2024, ss. 491.

Mimo iż sama rekonstrukcja historyczna jest w Czechach zjawiskiem popularnym, a przedstawienia przeszłości gromadzą rzesze widzów, masowość tych wydarzeń nie przełożyła się jeszcze na rozbudowane zainteresowanie naukowe tym fenomenem. *Vojáci věčné války* (Żołnierze wiecznej wojny) to pierwsza zbiorowa monografia na ten temat, stąd też jej przeglądowy charakter i szerokie spojrzenie na odtwórstwo militarne. Książka pod redakcją Petra Wohlmutha podsumowuje wieloletnie badania nad tytułowym fenomenem, z jednej strony skupiając się na specyfice czeskiej rekonstrukcji historycznej, z drugiej pokazując globalne nurty adaptowane przez lokalnych odtwórców. Autorzy rozdziałów podjęli temat reprezentowania wojny i rzeczywistości wojskowej, celowo rezygnując z innych aspektów odtwórstwa. Choć większość tekstów dotyczy rekonstrukcji historii XX wieku, przedmiotem zainteresowania badaczy są także średniowiecze, XVIII wiek i fascynacja bitwami tych okresów. Refleksję nad odtwórstwem wojny autorzy umieszczają na tle czeskiej historiografii, a także metodologii badań nad przeszłością, pokazując znaczenie oddolnych reprezentacji dla tworzenia narracji historycznych.

Autorzy rozdziałów realizowali badania wśród odtwórczyń i odtwórców metodą określoną przez nich jako postpozytywistyczna historia oralna. W praktyce prowadzili szeroko zakrojone badania etnograficzne, by przestudiować nawiązywanie relacji z przeszłością w kontekście opowieści rekonstruktorów i rekonstruktorów. Podstawą tekstów były więc narracje o rekonstruktorskiej drodze i stosunku do historii; nieraz osobiste, wymykające się ogólnym, generalizującym narracjom historycznym. W efekcie kanwą książki stał się dialog: wymiana myśli między badaczami a odtwórcami i otwarcie na różnorodność reprezentacji przeszłości. Tym samym monografia ta w pełni wpisuje się w tzw. *reenactment studies*, które przyglądają się m.in. nieakademickim oraz nierzadko oddolnym sposobom konceptualizowania i reprezentowania historii. „Żołnierze wiecznej wojny” nie opowiadają bezpośrednio o czeskiej przeszłości, ale o zaangażowaniu czeskich rekonstruktorów w swoją i, nieco

rzadziej, globalną historię. Podobnie jak inne teksty z zakresu *reenactment studies*, i ta książka skupia się na szczegółach, które decydują o włączeniu się w odtwórstwo, pozostawiając wielkie narracje historyczne i polityczne manipulacje przeszłością jako kontekst interpretacji. Kolejne rozdziały przedstawiają bowiem przede wszystkim rekonstruktorów i rekonstruktorów oraz ich działalność.

Pierwsze trzy teksty są autorstwa Petra Wohlumutha, redaktora książki. Zaczyna on od omówienia odtwórstwa historycznego jako przedmiotu badań naukowych, ale też zjawiska, które choć stosunkowo nowe, wyrosło z różnorodnych pokazów dawnych kultur: przedstawień etnicznych w cyrkach, prezentacji dawnych kultur, dramatów scenicznych nawiązujących do przeszłości. To pozwala umieścić odtwórstwo historyczne na mapie fenomenów, które już przyciągały uwagę badaczy i obrosły w liczne propozycje teoretyczne, oraz nakreślić kierunek dalszych rozważań związanych już z samą rekonstrukcją, a także jej czeskim kontekstem. Drugi rozdział proponuje metodę badań, podejście do opowieści oraz doświadczeń odtwórczyni i odtwórców przez pryzmat historii mówionej. W tym aspekcie projekt badań, jak i jego wyniki opublikowane w monografii, wydają się mocniej osadzone w refleksji historycznej niż antropologicznej czy socjologicznej i to historia, ta konstruowana, odgrywana, jak też opowiadana, interesuje autorów książki. Dzięki narzędziom historii mówionej sięgają w głąb doświadczeń rekonstruktorów i rekonstruktorów. Dotykają zatem nie samej przeszłości, a sposobów jej odgrywania. Trzeci w kolejności rozdział otwiera część prezentującą konkretne przykłady odtwarzania historii. To refleksja nad rekonstrukcją oddziałów Wehrmachtu i Waffen-SS, praktyką kontrowersyjną, niejednoznaczną, do pewnego stopnia wątpliwą etycznie, a mimo to wymykającą się prostym mechanizmom tabuizacji. Rozpoczęcie opisu praktyki rekonstruktorskiej od wskazania na jej problematyczność jest zabiegiem nieoczywistym, kontynuowanym także w pozostałych częściach książki.

Następne w kolejności są teksty Lenki Hadarovej przedstawiające odtwórstwo historyczne z perspektywy genderowej. W pierwszym rozdziale autorka pokazuje transgresję granic płci w rekonstrukcji. Dyskutuje role przypisane kobietom oraz próbę ich przekroczenia przez wcielanie się w męskie postaci, a także związane z tym konsekwencje. Kolejny tekst jest poświęcony wywalczeniu przez kobiety pełnoprawnego miejsca w odtwórstwie historycznym: swoistej drodze do emancypacji jako sprawczych, przygotowanych i profesjonalnych rekonstruktorów. Autorka skupia się tu na drugowojennych formacjach kobiecych i analizuje, na jaki rodzaj zaangażowania w historię one pozwalają. Konkluduje, że odtwarzanie żołnierki Armii Czerwonej pozwalającej także kobietom na bezpośredni udział w walce pozwala spełnić niektóre oczekiwania związane z wcielaniem się w męskie, bojowe role. Zainteresowanie rekonstruowaniem Armii Czerwonej przez młodych odtwórców analizuje także Jiří Hlavaček. Wskazuje znaczenie akuratności historycznej dla tej praktyki oraz próbę sprostania jej jako drogi do osiągnięcia poczucia autentyczności. Zdaniem autora to w rzetelnym odtwórstwie, a nie pozytywnym postrzeganiu wybranej formacji, tkwi sedno tej działalności.

Kolejne trzy rozdziały przenoszą nas z rzeczywistości dwudziestowiecznej do prób przywołania wcześniejszych epok. W pierwszym z nich Přemysl Vacek rozważa rolę dystansu historycznego w rekonstrukcji historycznej wczesnego średniowiecza, odnosząc się do trudności związanych z odtwarzaniem odległych w czasie praktyk. Autor zastanawia się nad granicami rekonstrukcji historycznej wynikającymi właśnie z pewnej obcości odgrywanej epoki. Mimo iż także ten tekst skupia się na militariach i walce, podkreśla znaczenie rzemiosła oraz elementów materialnych. Następne dwa rozdziały zostały napisane przez Petra Wohlmutha. Pierwszy przedstawia odtwórstwo historii amerykańskiej – wojen toczonych w XVII i XVIII wieku przez Francuzów z Rdzennymi Mieszkańcami Ameryki, w czasach znanych z książki *Ostatni Mohikanin* Jamesa F. Coopera. To analiza chęci oderwania się od współczesnej rzeczywistości i realizowania tej potrzeby poprzez spotkania rekonstruktorskie. Odtwórstwo XVIII wieku stanowi temat także kolejnego rozdziału. Tym razem przedmiotem analizy są rekonstrukcje historyczne organizowane w twierdzy Terezín. Przywołują czasy Józefa II Habsburga i świetności wybudowanej przez niego twierdzy nazwanej Theresienstadt od imienia jego matki – Marii Teresy. To kolejna opowieść o indywidualnym zaangażowaniu odtwórców, które staje się podstawą do zadania pytań o współczesne rozumienie złożonej przeszłości czeskich terytoriów.

W następnym rozdziale, napisanym przez Jiřego Hlavačka, wracamy do odtwórstwa dwudziestowiecznych konfliktów zbrojnych. Autor prezentuje tę działalność przez pryzmat relacji z bronią palną. Zgodnie z obecnym w *reenactment studies* trendem przyglądania się rzeczom, podkreśla on znaczenie broni dla procesu rekonstruowania przeszłości, skupiając się jednak nie tylko na emocjach rekonstruktorów korzystających z karabinów, ale też na sytuacji prawnej regulującej sposoby korzystania z broni palnej. Monografię zamyka krótkie podsumowanie Petra Wohlmutha na temat ruchu rekonstrukcji historycznej w Czechach, perspektyw badawczych nad tym fenomenem i powiązań z innymi zjawiskami, na przykład tzw. LARP-ami (*Live Action Role Playing*). Całość wieńczy wkładka z kilkudziesięcioma kolorowymi fotografiami oferującymi wizualną próbkę zróżnicowania odtwórstwa historycznego w Czechach.

Studia nad rekonstrukcją historyczną w Europie Środkowo-Wschodniej dopiero się kształtują, są w procesie wypracowywania narzędzi interpretacyjnych dostosowanych do regionalnego kontekstu historycznego, geopolitycznego i gospodarczego. W tym układzie monografia „Żołnierze wiecznej wojny” zredagowana przez Petra Wohlmutha stanowi pozycję wręcz obowiązkową. Jako pierwsza tego rodzaju praca korzysta jednak przede wszystkim z gotowych koncepcji teoretycznych, własne narzędzia oferując na poziomie metody badawczej. Monografia podsumowuje też klasyczne dla *reenactment studies* wątki: gender, materialności, akuratności historycznej, zaangażowania, zdecydowanie wskazując, że studia nad odtwórstwem historycznym w Czechach wymagają dalszego namysłu oraz stworzenia odrębnych koncepcji teoretycznych.

